

La Tribuna, primera experiència de diari gràfic català

Teresa Ferré Panisello*

Mirar el món a través de les pàgines de la premsa

La introducció de la imatge a la premsa durant el segle XIX va significar un dels canvis més radicals en el transcurs de la història de la comunicació. Una dada indicativa d'aquesta rellevància és la fundació, gairebé de manera simultània, de tres de les revistes il·lustrades més famoses: *The Illustrated London News*, a Londres el 1842, i *L'Illustration*, a París, i *Illustrierte Zeitung*, a Leipzig, el 1843. Aquest tipus de setmanari va seguir un mateix patró, dissenyat a base d'informacions artístiques i culturals acompanyades d'imatges que mostraven personatges, obres d'art, paisatges i, molt puntualment, esdeveniments. Les il·lustracions es reproduïen gràcies a la tècnica del gravat, i no va ser fins a la dècada dels 80 quan, amb l'avenç tecnològic, i de manera progressiva, es començava a normalitzar la publicació de fotografies.

El tombant de segle va generalitzar el procediment d'impressió anomenat *halftone*, la majoria de capitals d'arreu del món occidental comptaven amb una revista que duia la paraula *il·lustració* a la capçalera, mentre els editors apostaven per l'actualitat i «began to experiment in the design of cover pages and compilations of picture sequences and occasionally to allocate more space to photographs than to the printed word».¹ No va ser fins al 1904 que el diari anglès *Daily Mirror* feia un gest pioner en el camp de la imatge il·lustrant les seves pàgines només amb fotografies. Fundat un any abans pel magnat de la premsa Alfred Harmsworth per al públic femení, es va transformar ràpidament en diari il·lustrat per a tothom. La fórmula va funcionar i el van seguir *L'Excelsior* a França (1910) o l'*Illustrated Daily News* a Nova York (1919), que en poc temps va canviar el nom per *Daily News*.

A l'Estat espanyol el periodisme il·lustrat ja comptava amb representants clàssics com *La Ilustración Española y Americana* (1869-1921), revista de referència fins a la dècada dels noranta, quan van néixer *Blanco y Negro* (1891) i *Nuevo Mundo* (1894). D'altra banda, a Barcelona, *Il·lustració Catalana* (1880-1917) recollia la tradició del gènere i iniciava nova etapa a partir del 1903 incrementant la presència de la fotografia.

* Universitat Autònoma de Barcelona

1. Robert LEBECK i Bodo WON DEWITZ, *KIOSK, Eine Geschichte der Fotoportage. 1839-1973. A History of Photojournalism*, Göttingen, Steidl, 2002, pàg. 62.

Pel que fa al primer diari gràfic català, la majoria de la bibliografia produïda sobre història de la premsa recull com a referent indiscutible *El Día Gráfico* (1913-1939). Si bé al canònic catàleg editat per Huertas se'l qualifica del «primer diari creat amb la idea de donar preponderància a la fotografia», unes pàgines més endavant la mateixa obra ofereix una pista que porta cap al veritable rotatiu pioner, el diari de tarda *La Tribuna*, que: «Pel febrer de 1911 una nova empresa comprava el diari a [Antoni] Cullaré, director i propietari, i el tornava gràfic i moderat. L'empresa creia en el pervindre dels diaris il·lustrats i va treure també *El Día Gráfico*, aquest al matí».²

Aquest article pretén recuperar els inicis de l'empresa de *La Tribuna* des d'una perspectiva visual i reivindicar-lo com el primer diari gràfic produït a Catalunya. Per dur-ho a terme s'ha consultat la col·lecció del diari a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, amb l'objectiu de donar a conèixer com es configura la confecció de continguts visuals i qui són els autors de les imatges. Aquesta anàlisi hemerogràfica es contrastarà, també, amb els inicis d'*El Día Gráfico* per tal d'establir-ne, o no, alguna possible relació més enllà de l'empresarial.

Una empresa periodística oblidada

La trajectòria del diari *La Tribuna* (1903-1931), com la de molts altres periòdics del segle passat, encara no compta amb cap monografia. La seva història és atzarosa a causa de la periodicitat irregular, els canvis en el subtítol i la diversitat de propietaris. Nascut com a diari popular de tendència liberal i escrit en llengua castellana, es va fundar poc abans de les eleccions d'abril del 1903, de les quals va informar «amb una pissarra posada a La Rambla, il·luminada amb arcs voltaïcs, on es podia seguir el recompte dels vots».³ Va començar amb tres edicions diàries, el 1904 es va convertir en diari nocturn i tres anys després va tornar a les tres edicions, fins al 1911, quan de nou és només vespertí, excepte alguna edició extra els dilluns al matí.

Des d'una perspectiva gràfica, entre el 1903 i el 1906 *La Tribuna* no inclou cap imatge, tan sols algun dibuix molt aïllat. Al llarg del 1905 es produeix un petit canvi amb la creació de la secció «Gente conocida», de periodicitat indefinida, il·lustrada amb caricatures i signada per «Bagaria de Paturot, fotógrafos». Més tard, entre el 1906 i el 1910, el diari continua sense atendre la imatge, fins al punt que poden passar mesos i no veure-hi ni una il·lustració.

No és fins al 1911 que es va produir un canvi espectacular i, gràcies a l'èxit, el diari explicava que a finals d'any s'instal·laria a Madrid.⁴ Així, el 23 de març⁵ un anunci informava que les reformes que duïen a terme estaven a punt de finalitzar i detallava diverses innovacions, entre les quals destaquem: «*La Tribuna* quedará convertida en un periódico gráfico de información mundial, publican-

2. Josep M. HUERTAS (ed.), *200 anys de premsa diària a Catalunya, 1792-1992*, Barcelona, Fundació Caixa Catalunya, 1995, pàg. 311.

3. HUERTAS (ed.), *200 anys de premsa diària...*, pàg. 310.

4. *La Tribuna*, 18 de desembre de 1911, pàg. 4.

5. *La Tribuna*, 23 de març de 1911, portada.

do todos los días numerosos grabados y abundante texto de actualidad sobre Artes, Ciencias, Teatro, Literatura, Sports y Modas.» Al final del reclam tornava a incidir en el canvi de naturalesa: «*La Tribuna* para festejar dignamente su conversión en diario gráfico, abrirá entre sus lectores el primer concurso de los que va a celebrar y cuyo premio consistirá en una respetable cantidad en metálico.» Aquesta promoció es va repetir alguns dies fins al 9 d'abril, quan es va fer efectiu el canvi de maquet.

Portada de *La Tribuna*, del 9 d'abril de 1911, convertida en "periódico gráfico de información mundial". AHCB D1903.

La transformació, però, va tenir inconvenients. Com recullen las gasetilles del 12 d'abril: «Un cambio tan radical como el que hemos tenido que operar en nuestros talleres, no puede hacerse sin que, en los primeros días, se presenten serias dificultades que vencer, que dan por resultado ciertas imperfecciones en el tiraje y alguna demora en el reparto del periódico. Sirvan estas líneas de explicación y satisfacción á los suscriptores y lectores de *La Tribuna*, los cuales pueden tener la seguridad de que muy en breve quedará normalizada por completo la marcha de nuestro diario.» Un altre exemple és que el dia 18 la portada és exactament la mateixa que la del 9 d'abril, quan es feia el canvi gràfic. No hi ha cap incidència més fins al novembre de l'any següent, quan el dia 22 no hi ha imatge a la coberta. El diari informa de la causa: «Una avería ocurrida en la máquina mientras se efectuaba el tiraje de este número, han quedado inutilizadas las planchas de los grabados de la primera página, nos hemos visto precisados a sustituirles por texto para terminar la edición.» No s'ha localitzat cap incident més d'aquest tipus.

L'abril del 1912,⁶ arribava el primer aniversari i la reivindicació de modernitat a l'editorial: «Hoy cumple un año que *La Tribuna* se convirtió en diario gráfico [...] que dimos forma al ideal que veníamos acariciando de dotar a Barcelona de un diario a la moderna, que acompañase a la información escrita la información gráfica. Era esa mucha empresa para nosotros, pero la acometimos con entusiasmo, la sostuvimos con perseverancia y hoy podemos celebrar alegremente el primer aniversario de la feliz innovación, puesto que hemos visto compensados los sacrificios que venimos haciendo, mucho más de lo que eran nuestros deseos.»

Aquest moment d'expansió es produeix quan el director era Manuel Marinello i el propietari i editor, Roman Fabra. No ens consta cap estudi sobre la vinculació de Fabra al món de la premsa. La seva presència l'hem poguda documentar gràcies a *El Día Gráfico*,⁷ del qual també va ser fundador: «Un catalán, hombre de empresa, de gran espíritu moderno y propietario entonces de *La Tribuna* don Román Fabra, actual marqués del Masnou, queriendo que en nuestra capital existiese un periódico digno de ella fundó *El Día Gráfico*.»

Efectivament, el 12 d'octubre de 1913 es posava en circulació *El Día Gráfico*, el rotatiu matinal de l'empresa; un projecte ambiciós que *La Tribuna* va presentar des del 15 de juliol com «acontecimiento periodístico» i «verdadera ilustración diaria [...] con la absoluta perfección alcanzada por el novísimo sistema Rotogravure». L'anunci es va publicar en diverses ocasions i formats, i ens permet saber que primer s'havia de titular *El Gráfico* i tenia prevista la sortida el dia 1 de setembre.

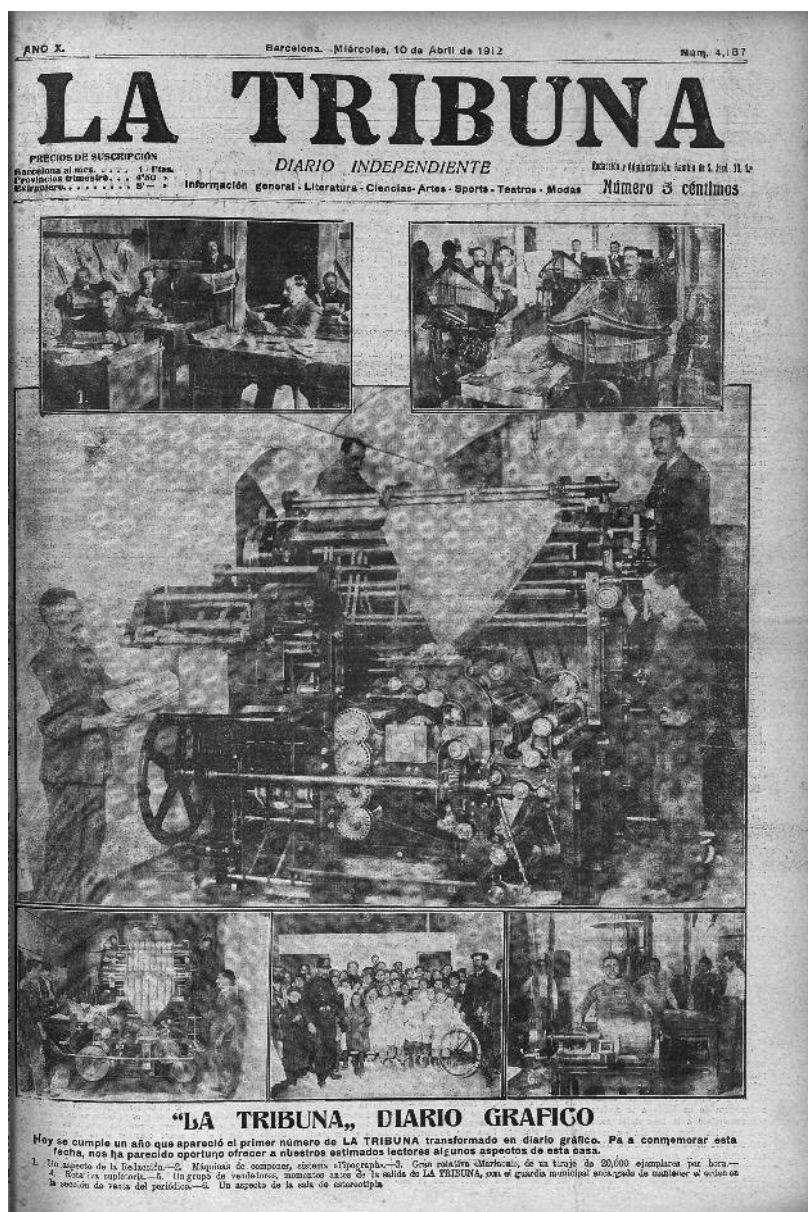
L'empresa era l'estret lligam entre els dos diaris, que van començar a compartir redacció i tallers al carrer Boqueria, 37.⁸ Per tant, el *Día Gráfico* és fill d'un diari gràfic existent, és a dir, d'una experiència pionera que funcionava bé. No només això, sinó que, de fet,⁹ entre el 1913 i el 1919 els dos diaris van compartir

6. *La Tribuna*, 10 d'abril de 1912, pàg. 2.

7. *El Día Gráfico*, 8 de gener de 1925, pàg. 7.

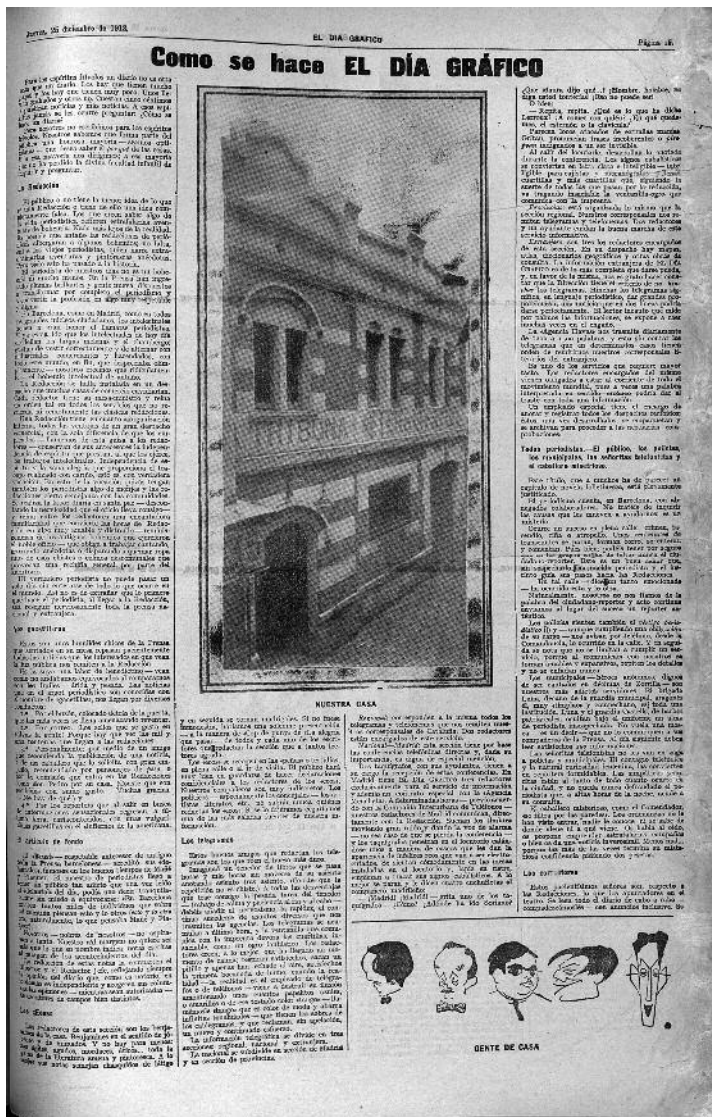
8. Fins llavors, *La Tribuna* tenia la redacció i administració a la rambla Sant Josep, 38.

9. Vegeu fitxa de *La Tribuna* a la pàgina 310 i d'*El Día Gráfico* a la pàgina 334.

Portada de *La Tribuna*, del 10 d'abril de 1912, en commemoració del primer any com periòdic gràfic. AHCB D1903.

els directors: Jaume de Argila (1913-1916) i Felip Dalmases Gil (1916-1919). Cal fer notar, també, que Manuel Marinello, director des del 1911 fins al 1913 a *La Tribuna*, ho és d'*El Día Gráfico* en el seu llançament l'octubre del 1913.

El Dia Gráfico, del 25 de diciembre de 1913, on es mostra l'edifici que allotjava *La Tribuna* i el *Diario Gráfico*. AHCB D1913.

Els dos rotatius van desaparèixer el 1919. *La Tribuna* va interrompre la publicació el 27 de setembre de 1919; posteriorment, va tornar el gener del 1921 a càrrec del diputat conservador Joan Marsans Peix i sense cap imatge; mentre que *El Dia Gráfico*, suspès el novembre del 1919, era relançat per Joan Pich i Pon l'abril del 1920. Com recorda Màrius Verdaguer:¹⁰ «Este nuevo propietario de *El Dia Gráfico* era altamente decorativo y estaba rodeado de una pequeña corte,

10. Mario VERDAGUER, *Medio siglo de vida íntima barcelonesa*, Palma, Universitat de les Illes Balears, 2008, pàg. 195

como un príncipe reinante. [...] Lo único que le preocupaba del periódico eran los titulares. Un periódico con grandes titulares, era un gran periódico.» Pich i Pon també consta com a director entre el 1920 i el 1924, any en què va crear el vespertí *La Noche*. La seva empresa, Publicaciones Gráficas S.A., anava bé i el 1925 va fer un salt important, quan es va instal·lar la redacció i la direcció comercial en un majestuós edifici de la plaça Catalunya número 9 i es van edificar els tallers més moderns al carrer Muntaner número 49, en una construcció de tres plantes, el solar de la qual feia 2.165 metres quadrats.¹¹ El 8 de gener de 1925 *El Día Gráfico* dedicava dues pàgines a relatar tots els canvis tècnics i a fer memòria dels orígens, esmentant *La Tribuna* i Roman Fabra. Dos anys després, un fullet corporatiu il·lustrat donava compte del tiratge, l'estructura tecnològica, el procés de confecció i la relació de personal de Publicaciones Gráficas S.A. *La Tribuna* havia desaparegut com a precedent. Iniciava, així, el camí de l'oblit com a pioner gràfic.

La confecció del contingut visual

Quan *La Tribuna* es va convertir en diari gràfic, l'espai més ampli que va destinar a les imatges va ser la coberta, zona visual per excel·lència d'un diari i reclam per al lector; en canvi, la contraportada es va reservar per a cartellera, anuncis publicitaris i alguna esquila. De manera genèrica, entre el 1911 i el 1913 la portada es va confeccionar exclusivament amb fotografies.

La base de la presentació del contingut visual es va construir ràpidament i, només cal observar els exemplars de l'abril, maig i juny del 1911 per apreciar que *La Tribuna* va apostar clarament per la diversitat i el dinamisme, tant pel que fa a la quantitat de fotografies com al contingut temàtic. Això significa que la primera portada gràfica, el 9 d'abril, es va elaborar amb quatre imatges; dos dies després, se'n van publicar sis, i la setmana següent, el dia 17, es va dividir la pàgina en dues fotografies. Aquest darrer format és un dels més emprats, en canvi, l'ús d'una sola imatge a primera pàgina es reserva per a ocasions excepcionals. Fins i tot se n'arriba a confeccionar alguna amb 8 fotografies, com la del dia 1 de juliol sobre un pelegrinatge a Montserrat. La quantitat de les imatges determina si es tracta d'una fotonotícia o bé d'una sèrie sobre un tema: el reportatge, doncs, comença a presentar-se diàriament en societat.

A l'hora de combinar temes no hi ha restricció aparent, ja que poden aparèixer fotografies d'esports o festes populars convivint amb les d'actes institucionals o polítics, tant locals com de l'estranger. El primer exemplar gràfic sortia al carrer amb l'epígraf «Actualidad de España y del extranjero». Així doncs, temàticament s'observa el foment de la informació gràfica «universal» amb la visita d'uns prínceps alemanys a Roma i la «modernitat» amb el futbol, esport incipient. La voluntat de cosmopolitisme es nota sovint, perquè les imatges no corresponen a Barcelona, ni tan sols a Catalunya.

11. *La espléndida realidad actual de El Día Gráfico*, Barcelona, Publicaciones Gráficas S.A, 1927, pàg. 9.

La menció a la idea d'*actualitat*, clara referència a la concepció de la fotografia entesa com a notícia, és constant. Altres exemples de llegendes freqüents des dels primers mesos són «La actualidad en Barcelona», «Actualidad gráfica en Barcelona y Madrid», «Asuntos notables de actualidad» o «Notas interesantes de actualidad». En aquest darrer cas veiem el recurs a la paraula *nota* referida a una imatge que és notícia i s'usa, tant per encapçalar totes les imatges d'un lloc, «Notas diversas de Madrid», o en relació amb un tema, «Notas estivales».

Tot i que és el transcurs de l'actualitat qui marca la portada, hi ha alguns temes de presència periòdica; entre els més repetits, «La moda en París», «Una página para nuestras lectoras. La moda de otoño en París», les corrides de toros, la rua de carnaval o la temporada de platja de l'estiu i, a partir del 1914, la guerra europea.

L'excepció a la portada fotogràfica són les edicions extra en dilluns al matí a partir del gener del 1913; llavors s'inclouen fotografia i alguns articles. Durant la primera setmana d'octubre del mateix any es trenca l'hàbit i la coberta només té una imatge i un article a quatre columnes. Aquesta manera de presentar el contingut visual s'alterna amb la portada de fotografies fins a final d'any. El gener del 1914 ja es consolida el canvi i la primera plana de *La Tribuna* es confecciona amb una fotografia que conviu amb un article i alguna esquela, anunci comercial o tots dos. En iniciar-se la I Guerra Mundial, la presència de la imatge disminueix progressivament, fins que el tercer trimestre del 1914 i el primer del 1915 les fotografies per exemplar són dues com a màxim.

Pel que fa a l'interior, només es publiquen fotografies a les pàgines 4 i 5, però no són contingut exclusiu i a tota pàgina, al contrari; les quatre imatges que es mostren normalment estan situades entre text i poden tenir relació amb una informació escrita, o actuar independentment com a fotonotícia. Aquesta és la manera de fer més corrent els primers temps, és a dir, des de l'abril fins al juliol del 1911, moment en què un cop al mes es publiquen las «notas artísticas», que sempre consisteixen en reproduccions d'obres d'art i de vegades inclouen també algun retrat fotogràfic de l'artista. Més endavant, a partir de l'octubre del 1912, es van dedicar dues pàgines a «notas deportivas». La periodicitat de les pàgines d'art i esport no està delimitada del tot perquè, encara que semblin quinzenals o mensuals, mai no es va acabar de regularitzar al llarg dels anys i alguns mesos no es publiquen. A les pàgines interiors cal destacar que, des de l'esclat de la guerra l'estiu del 1914, el mapa s'obre pas com a element gràfic important en detriment de la fotografia.

Entre el 1911 i el 1919, el diari també va intentar alguns canvis estètics, entre els quals ens resulta rellevant per la seva singularitat el que va tenir lloc a finals de març del 1915. El dia 22 la capçalera havia canviat el disseny i jugava amb una part de color vermell. Aquest experiment cromàtic es va aplicar en vermell, blau i verd sobre diferents fotografies durant els dies posteriors. Però a principis d'abril les imatges tornaven al blanc i negre, mentre que el vermell es va conservar a la capçalera fins a l'any següent, moment, també, en què la fotografia va tornar a ocupar en solitari la coberta fins al mes de setembre, quan es va produir un tomb radical.

De cop i volta, *La Tribuna* va reduir el format a mida de revista, la coberta la va reservar a una sola fotografia (excepcionalment, un dibuix, i llavors sempre relacionat amb la guerra), va augmentar les pàgines a setze (vint-i-quatre els diumenges) i les dobles centrals també van ser reservades a la imatge, a més d'una altra d'interior. En definitiva, s'inspirava en el madrileny *ABC*, els orígens del qual no els relacionem amb la idea de diari gràfic per diversos motius, com ara que és un projecte sorgit del setmanari *Blanco y Negro* (1891), perquè des de la fundació el 1903 va passar per diferents proves de periodicitat fins que es va convertir en diari i també perquè el format era de revista des de l'origen. Tot i la diferència formal respecte a la resta de diaris d'arreu de l'Estat, l'*ABC* s'obria pas, per tant, no és estrany que el rotatiu barceloní l'imités.

Però l'aposta no va tenir èxit i *La Tribuna* va anar cedint espai fins a desaparèixer com a diari gràfic el setembre del 1919. A mesura que el pioner barceloní anava a la baixa, *El Día Gráfico* obtenia el favor del públic. Fins i tot des del setembre del 1914 a *La Tribuna* s'anava incloent un anunci que encara li feia més promoció: «Lean todos los días *El Día Gráfico*. El diario ilustrado de mayor circulación.» Segons el reclam, el rotatiu il·lustrat del matí ja era el de referència abans de complir un any.

Ara bé, segurament no hauria obtingut tan ràpidament l'èxit sense l'experiència i influència del seu predecessor. Un exemple evident el trobem als primers números, durant el mes d'octubre, quan *El Día Gráfico* anuncia una sèrie de portades dedicades als artistes que visitaran el Liceu. Ho fa amb una fotografia d'estudi de l'estrella a tota pàgina o bé amb unes quantes, retrats de més detall. Aquesta informació i la manera de presentar-la *La Tribuna* ja l'havia iniciat el 21 d'octubre de 1911.

El Día Gráfico també es caracteritza per la diversitat temàtica, però hi ha un punt d'innovació a l'hora de compaginar la portada i les pàgines interiors que es dediquen a la fotografia. La modernitat es plasma tant en la forma i distribució de les fotografies com pels medallons, filets i ornaments que sovint les acompanyen, de vegades, de manera excessiva. Aquest exhibicionisme tècnic que comporta la novetat del rotogravat deixa *La Tribuna* en un lloc més clàssic. Un dels aspectes que cal tenir en compte i que ens dona el pols de la dimensió empresarial és que els dos rotatius no repeteixen imatges habitualment. El primer cop que hem reconegut la mateixa fotografia és un retrat d'uns ancians sobirans de Baviera que *La Tribuna* va publicar el 24 d'octubre de 1913 i que *El Día Gráfico* ho havia fet el dia anterior.

És evident que l'actualitat, tot i que un és un rotatiu matinal i l'altre, vesperatí, és pràcticament la mateixa, però la pauta és que s'utilitzin fotografies diferents. Un exemple destacable és també del dia 24 d'octubre. A *La Tribuna* es publica una fotografia espectacular d'escorç de la primera assemblea de la Mancomunitat de Catalunya reunida al Saló Sant Jordi, mentre que *El Día Gráfico* il·lustra la mateixa informació amb imatges de detall d'elements arquitectònics o tapissos.

Pel que fa a les temàtiques que apareixen cíclicament el criteri és igual. El 16 de gener de 1914 tots dos se centren en un fenomen meteorològic extraordinari, una nevada a Barcelona retratada per la mateixa firma, Soler, però des de perspectives i

llocs diferents. En altres continguts habituals, com les corrides de toros, també s'empren fotografies diferents fins que, a partir de la meitat del 1914, les imatges d'aquest tipus a *La Tribuna* es redueixen dràsticament, probablement perquè des del 2 de març *El Día Gráfico* inaugurava una secció il·lustrada titulada «Toros y toreros».

Aquesta aposta per la varietat en la imatge també s'observa en la pluralitat d'autors que van fer carrera a les pàgines de *La Tribuna*, primer, i a *El Día Gráfico*, després.

Els autors de les imatges

Quan *La Tribuna* es va convertir en diari gràfic, el fotoperiodisme era un ofici en construcció. Durant el juliol del 1909 a Barcelona, les fotografies d'actualitat van causar un impacte desconegut entre la població i les publicacions es van esgotar als quioscos. Com explica Francesc Espinet,¹² és a partir de la Setmana Tràgica «quan va néixer de manera decidida i contundent el fotoperiodisme català, alhora que l'espanyol ho feia en aquests mateixos dies amb un altre protagonista, la Guerra de Melilla».

El 1911 va ser important per a la professió perquè el 4 de setembre el Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts en va promulgar una real ordre gràcies a la pressió de diferents fotògrafs. D'acord amb Merche Fernández, aquesta llei «reconeixia la propietat individual de la fotografia, assegurava la seva protecció i obligava a reproduir-la, amb el permís de l'autor i fent constar el nom del fotògraf al peu de la imatge. Aquesta mesura fou acatada per gairebé tots els mitjans encara que deixarien de fer-ho en poc temps, originant la resposta dels fotògrafs en exigència del compliment del seu dret».¹³

En el cas que ens ocupa, un aspecte força destacable i que es mantindrà de manera general durant l'etapa gràfica és que des del primer moment el diari afegeix el sobrenom «de *La Tribuna*» a la signatura del fotògraf. Per tant, podem deduir que pràcticament es reconeix la figura del fotoperiodista en plantilla. Amb tot, no s'ha pogut documentar que s'exigís exclusivitat i és improbable en el context de 1911-1919, perquè la majoria dels repòrters havien de servir fotografies a diferents mitjans encara que tinguessin lligams estrets amb un o bé dedicar-se a una altra feina per poder subsistir.

Els repòrters¹⁴ «de *La Tribuna*»

Pel que fa als fotògrafs, des del 9 d'abril de 1911 i fins a final d'octubre del mateix any el protagonista és Josep Brangulí (1879-1945).¹⁵ En aquell moment la firma Brangulí era freqüent a la premsa barcelonina. Des del 1902 publicava al *Diario de*

12. Vegeu Francesc ESPINET, «De la Solidaritat Catalana a la Setmana Tràgica. La premsa il·lustrada barcelonina», *Revista HmiC* [en línia], X (2012), pàg. 170-197. <<https://ddd.uab.cat/record/82499>>.

13. Merche FERNÁNDEZ, Rafael LEVENFELD i Valentín VALLHONRAT, *Brangulí*, Madrid, Fundación Telefónica, 2010, pàg. 290

14. Per a més informació sobre els pioners més destacats del fotoperiodisme barceloní podeu consultar el projecte Reportersgrafics.net de l'Observatori de la Vida Quotidiana (OVQ).

15. Merche FERNÁNDEZ, Rafael LEVENFELD i Valentín VALLHONRAT, op. cit.

Barcelona i entre el 1906 i el 1910 ho havia fet a *El Diluvio*. Per aquelles dates també era habitual a les revistes barcelonines *La Hormiga de Oro* (del 1907 al 1911), *Ilustración Artística* (del 1907 al 1912) o *La Actualidad* (del 1907 al 1914), entre d'altres, i a les madrilenyes *Nuevo Mundo* (del 1908 al 1913) i *Ilustración Española y Americana* (del 1908 al 1914). Malgrat l'activitat a la premsa va haver de diversificar el negoci i des del 1910 era el fotògraf de La Caixa, entre altres empreses.

A *La Tribuna* firma tot tipus d'imatge d'actualitat, tant de temes polítics com judicials o de festes tradicionals. Brangulí «de *La Tribuna*» o «nuestro fotógrafo» no té competència a Barcelona. Només un parell de fotografies dels dies 20 i 25 d'abril van firmades per Josep Maria Sagarra (1885-1959), mentre que de vegades n'hi ha sense signar.

La regularitat i presència d'un fotògraf és un aspecte característic d'aquests primers mesos, que també es comprova a les informacions locals i de la resta de l'Estat. Les signatures localitzades a comarques són Abad (Lleida), Vallvé (Tarragona) i Obradors i Boixadera (Sant Cugat i Sabadell). Pel que fa a Madrid les firmes són Asenjo, Salazar i Juan de la Cruz; a València, Barberà Massip i Gómez Duran. També hi ha imatges de Sánchez Pando (Sevilla) i Lázaro (Marroc i Melilla).

El mes de novembre es produeix un trencament brusc d'aquesta dinàmica, que posa punt final a la presència dels fotògrafs, fet que detallarem més endavant. El març del 1912 torna la firma Brangulí, però de manera esporàdica, perquè, o bé no se signen les imatges o qui firma és Vidal, que es consolida al llarg de l'any com el titular del rotatiu a Barcelona.

José Vidal Gabarró (1869-1935) és un dels fotoperiodistes més actius i alhora més desconeguts del primer terç del segle xx. Sánchez Vigil afirma que «se formó en su ciudad natal, Barcelona, y se trasladó a Madrid al crearse el diario *La Tribuna*. Fundó la agencia que llevó su primer apellido, con el que firmaba, y en los años treinta fue corresponsal de varios diarios nacionales y extranjeros, entre ellos, *La Vanguardia*. Colaboró en todos los periódicos editados en Madrid durante el primer tercio del siglo xx, en especial en los semanarios *Crónica y Estampa*».¹⁶ En realitat, quan es va instal·lar a Madrid, *La Tribuna* ja existia a Barcelona. El diari va publicar: «Mañana sale para Madrid nuestro estimado compañero el reputado artista don José Vidal, uno de los fotógrafos de *La Tribuna*, que desempeñará en la corte el cargo de redactor gráfico de este periódico.»¹⁷ A partir de llavors va esdevenir corresponsal, les informacions gràfiques des de Madrid són més nombroses i els reportatges sobre la família reial, també.

Nou dies abans de la marxa de Vidal s'estrenava una firma: J. Soler «de *La Tribuna*». La història de Joaquim Soler Moreu (1895-1974)¹⁸ és la de molts professionals brillants que van caure en l'oblit a partir del 1939. Gràcies a M. Encarnació Soler podem conèixer la vida d'aquest reconegut operador cinematogràfic. Soler va ser d'aquells pioners que van treballar per a empreses catalanes, com Regia Art Film, i internacionals, com Metro Goldwyn Mayer News o UFA. Una trajectòria que va iniciar el 1914 amb 19 anys i que va culminar a Laya

16. Juan Miguel SÁNCHEZ VIGIL i María OLIVERA ZALDUA, *Fotoperiodismo y República*, Madrid, Ediciones Cátedra, 2014, pàg. 393.

17. *La Tribuna*, 30 de novembre de 1912, pàg. 5.

18. Andrés ANTEBI, Teresa FERRÉ, Pablo GONZÁLEZ i Roger ADAM, *Reporters Gráficos: Barcelona, 1900-1939*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2015, vol. I, pàg. 146-147.

Films, la productora del Comissariat de Propaganda de la Generalitat durant la Guerra Civil. Anteriorment, però, l'autora el presenta com a fotògraf i situa el seu debut a *El Día Gráfico* el 12 d'octubre de 1913. Aleshores, però, Soler ja era un repòrter bregat a *La Tribuna*, perquè des del desembre del 1912, com hem pogut comprovar, s'ocupava de qualsevol informació de Barcelona i, si ho exigia l'actualitat, dels racons de Catalunya com a «nuestro enviado especial». Entre les moltes notes d'actualitat i reportatges és just destacar, per la seva importància per a la història del fotoperiodisme català, el treball de portada que va publicar el 15 de desembre de 1913, dues imatges de Barcelona a vol d'ocell des de dalt d'un avió i un retrat de l'aviador Demazel i el jove fotògraf després del vol.

Finalment, cal mencionar la figura de Josep Badosa (1893-1937), que havia començat a signar el dia 2 de març de 1914 a *La Tribuna* amb unes fotos d'una corrida de toros, especialitat que va conservar fins que Soler va deixar la fotografia a finals d'any i va agafar el relleu de la informació general. No s'ha pogut datar l'inici de la seva carrera en el camp de la premsa, tot i que ja el 1909 consta com un dels fundadors de l'Associació de Premsa Diària de Barcelona. El primer mitjà en què n'hem localitzat una imatge firmada és *El Día Gráfico*, on des del 28 d'octubre de 1913 realitzava fotografies taurines. En poc temps va ampliar la visió cap a la informació general i es va convertir en puntal del rotatiu. A partir del 1915 Badosa va combinar intensament la feina a *La Tribuna* i *El Día Gráfico*, fins al punt que el gener del 1916 la seva felicitació als clients era un retrat amb la seva motocicleta i el text: «José Badosa Montmany redactor fotógrafo de *La Tribuna* y *El Día Gráfico*. Saluda a V. muy atentamente y le desea feliz y próspero año.» La seva relació amb *El Día Gráfico* va culminar a la segona meitat dels anys 20, quan va arribar a cap de fotògrafs.

Les agències gràfiques

Entre el novembre del 1911 i febrer del 1912 l'única signatura a les imatges de *La Tribuna* és Baguñá i Cornet, que no correspon a cap fotògraf sinó a l'empresa propietat de Josep Baguñá, editor, i Gaietà Cornet, enginyer, els creadors del popular setmanari *Cu-Cut!*. Fundada el 1904 amb els avenços tecnològics més moderns de l'època, «oferien tot tipus de treballs de reproducció de fotografies per a la il·lustració de llibres i periòdics, catàlegs industrials i anuncis».¹⁹ Els tallers de fotogravat vivien un moment d'apogeu i el 1910 Baguñá i Cornet van decidir modernitzar el negoci construint un nou edifici, que van anomenar *el Palau del Gravat Català*. Com ha investigat Merche Fernández,²⁰ el 1911 van anunciar la creació d'una agència d'informació gràfica internacional. Van fer tractes amb fotògrafs de diferents països, i aquesta és la raó per la qual Josep Brangulí va rebre el 1912 encàrrecs d'agències de Milà, París i Nova York. Poc se sap sobre el seu funcionament i existència, que Fernández data entre 1911-1916.

19. Andrés ANTEBI, Teresa FERRÉ, Pablo GONZÁLEZ i Roger ADAM, *Repòrters Gràfics: Barcelona, 1900-1939*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2015, vol. I, pàg. 29.

20. Informació facilitada per Merche Fernández Sagrera (conservadora de l'Arxiu Nacional de Catalunya).

A les pàgines de *La Tribuna* observem que «Ag. Baguñá y Cornet o Fots y Grab. *La Tribuna*, por Baguñá y Cornet» cobreix des de «La actualidad de Barcelona» fins a les imatges d'un enllaç reial europeu, un incendi a Londres, idíl·liques escenes d'hivern a Holanda o l'exotisme del paisatge de l'Egipte llunyà. L'operació, però, sembla que no va acabar de reeixir, perquè a finals de febrer del 1912 s'anuncia: «*La Tribuna* paga cinco pesetas por cada fotografía que se nos remita y sea publicada. Las fotografías deben ser inéditas y de rigurosa actualidad. Las que no se utilizan se devuelven a sus autores inmediatamente.»²¹ L'agència deixava de donar servei i les fotografies es van començar a difondre sense firma. Si ens fixem en el diari, sembla que la idea no va acabar de funcionar perquè a meitat de març tornaven algunes firmes com Brangulí i, com ja hem explicat, Vidal s'ocuparia ben aviat de la informació barcelonina.

A pesar de l'intent, la presència a *La Tribuna* d'aquesta agència gràfica catalana pionera va ser efímera, i pel que fa a les fotografies realitzades a Catalunya i la resta de la Península s'optà per la figura del repòrter gràfic. Ara bé, en el cas de les imatges d'àmbit internacional cal fer notar que es va contractar el servei de diferents agències, sobretot franceses. Michel Frizot i Cédric de Veigy (2009)²² expliquen com la creació de les agències fotogràfiques es remunta al tombant del segle xx. La primera és Branger, cap a la dècada dels 90, i posteriorment Meurisse (1904), Rol (1905) i Trampus (1905). Totes naixen de la feina d'un sol fotògraf, que a poc a poc anava demanant encàrrecs a altres professionals. Com que als inicis de l'activitat no existia gaire demanda es van especialitzar: per exemple, Rol en l'aviació i Meurisse en esports. A més d'aquestes franceses a *La Tribuna* també hem localitzat imatges de les angleses Central News (1870) i Tropical Press o Topical Press (1903). Totes les que hem anomenat fins ara serveixen imatges a *La Tribuna* des del 1911 fins al 1919, és a dir, durant el període que és diari gràfic. I, evidentment, en fundar-se *El Día Gráfico* es va emprar el mateix servei, per tant, de vegades també idèntiques fotografies.

La importància d'aquestes agències va augmentar a partir de l'agost del 1914 quan, en esclatar la I Guerra Mundial i durant tot el conflicte, són les encarregades de nodrir les pàgines dels dos rotatius, primer de manera molt intensa, fins al punt de gairebé monopolitzar l'actualitat gràfica, i, a mesura que passava el temps, de manera més espaiada i seguint l'evolució de les batalles.

A mode de conclusió

A partir de la primavera del 1911 el panorama periodístic català iniciava la primera experiència de diari gràfic. La novetat va ser fruit de la decisió conscient i la voluntat de transformació de *La Tribuna*, fundada el 1903. Aquesta conversió va ser anunciada com un esdeveniment extraordinari i una aposta per la modernitat, i un any després era celebrada per l'èxit obtingut. La bona acceptació entre els lectors va fer que la tardor del 1913 la mateixa empresa fes un salt endavant cre-

21. *La Tribuna*, 28 de febrer de 1912, pàg. 7.

22. Michel FRIZOT i Cédric de VEIGY, *VU, le magazine photographique, 1928-1940*, París, Éditions de La Martinière, pàg. 304.

ant el matinal *El Día Gráfico*. La popularitat d'aquest diari entre el 1920 i el 1939 —etapa en que va ser propietat de l'empresari i polític Joan Pich i Pon— sumada al canvi d'empresa i la desaparició de la fotografia a les pàgines de *La Tribuna* a partir del 1921, a més del punt final dels dos diaris a partir del 1939, han provocat que el diari gràfic pioner a Catalunya caigui en l'oblit de l'imaginari col·lectiu i sigui una nota a peu de pàgina en els treballs d'història del periodisme.

Aquesta primera aproximació a *La Tribuna* des d'un punt de vista del contingut visual ens permet reivindicar-lo com un mitjà que va contribuir notablement a la història del fotoperiodisme des de diferents vessants: l'aposta per la modernització tècnica; la distribució dels continguts visuals, plantejada des de la diversitat i el dinamisme; la normalització de la fotografia com a informació d'actualitat diària, o la inclusió del fotògraf com a membre del diari afegint «de *La Tribuna*» a les imatges, aspectes que continuarà fomentant en augmentar la inversió empresarial i crear *El Día Gráfico*.

El reconeixement de la figura del fotògraf a les planes de *La Tribuna* fa que sigui planter de noms que, posteriorment, tant a *El Día Gráfico* com en altres mitjans, es van convertir en grans firmes del primer terç del segle xx. En són exemples Vidal, que va fer carrera a Madrid; Soler, pioner cinematogràfic; Vallvé, el fotoperiodista tarragoní per excel·lència, o Badosa, referent del reporterisme gràfic barceloní. El model de fotògraf no era especialitzat, sinó generalista, en tant que retratava sense descans qualsevol tema digne de contribuir a fer de *La Tribuna* el bressol diari de l'actualitat palpitant gràfica.